

Ровенщины. Установлено, что на возникновение и функционирование монастырей исследуемой территории существенно влияли отдельные социально-гуманитарные факторы. Охарактеризована конфессиональная принадлежность монастырей исследуемой территории. Исследованы территориальные особенности размещения монастырей. Выявлено, что наиболее монастырей находится в южной части области (Ровенский, Гошанский, Корецкий, Острожский, Здолбуновский, Дубенский, Радивилковский районы и город Дубно), а меньше всего – в северной: (Березновский, Рокитновский, Сарненский, Володимирецкий, Заречненский районы и город Сарны). Определено, что древнейшим монастырем области является Корецкий. Установлено, что на привлекательность монастырей влияет наличие почитаемых святынь: иконы, святых мощей, других религиозных и реликвий.

**Ключевые слова:** предпосылки, факторы, монастыри Ровенщины, туризм, религия, паломничество.

**Kotsan Natalia, Serhiichuk Andriy. The Prerequisites and Factors of Rise and Functioning of Convents in Rivne Oblast.** Factors that influenced the establishment and operation of convents on the territory of Rivne oblast have been learned. It is proved that three groups such as historical and cultural, religious and natural are the most important among them. The historical features of formation and development of convents in Rivne oblast have been studied. Territorial features of convents location have been studied. It is discovered that the biggest amount of convents is situated in the southern part of the oblast namely in Rivne, Hoshcha, Korets, Ostroh, Zdolbuniv, Dubno, Radyvyliv District and Dubno City and the smallest number – in the northern part: Berezne, Rokytne, Sarny, Volodymyrets, Zarichne District and Sarny City. It is determined that most ancient convent of the region is Koretsky convent. It has been established that the recreational appeal of convents is mostly affected by the presence of sacred objects such as icons, religious relics and etc.

**Key words:** prerequisites, factors, Rivne region convents, tourism, religion, pilgrimage.

Стаття надійшла до редколегії  
29.12.2015 р.

УДК 911.3:33:334.716(476)

**Ірина Мандрик**

### **Економіко-географічні аспекти розвитку промисловості Республіки Білорусь**

У статті розглянуто економіко-географічні особливості розвитку промисловості Республіки Білорусь. Проаналізовано основні показники роботи її промисловості у 2014 р. З'ясовано такі особливості галузевої структури промисловості країни: значне переважання обробних галузей, висока частка галузей, які визначають науково-технічний прогрес – машинобудування, хімічної й нафтохімічної промисловості, а також висока частка виробництва товарів народного споживання. Виявлено структурні зрушення в обробній промисловості країни та причини, що їх зумовили. Досліджено специфіку функціонування багатогалузевих промислових центрів країни, зокрема таких, як Мінськ, Гомель, Могильов, Вітебськ, Гродно й Брест. Розкрито основні проблеми розвитку промисловості Білорусі.

**Ключові слова:** промисловість, галузева структура, територіальна структура, виробництво, розміщення, Республіка Білорусь.

**Постановка наукової проблеми та її значення.** Промисловість – провідна галузь господарського комплексу Республіки Білорусь, адже вона визначає масштаби, структуру й територіальну організацію продуктивних сил. Промисловість є провідною в обсязі експорту країни (понад 90 %) і в сумі валютних надходжень, формуванні бюджету, виконанні інноваційної діяльності. Однак, в останні роки білоруська промисловість демонструє негативні тенденції: спад виробництва в основних галузях, зниження рівня конкурентоспроможності промислових товарів, посилення територіальних диспропорцій у рівні розвитку промисловості тощо. Тому економіко-географічне дослідження сучасного стану й тенденцій розвитку та розміщення промисловості Білорусі є досить актуальним з огляду на те, що Республіка Білорусь – один із важливих торгових партнерів України.

**Аналіз публікацій цієї проблеми.** Дослідження сучасного стану та проблем розвитку промисловості Республіки Білорусь нині перебувають у центрі уваги переважно білоруських дослідників. Зокрема, у роботах Л. Козловської подано детальну економіко-географічну характеристику міжгалузевих промислових комплексів Білорусі [3] та розкрито територіальну структуру промисловості, виділено її основні елементи [4]. У публікаціях К. Андріанова [1], А. Дейнеко [2], Є. Короткої [5], А. Обуховича [6] проаналізовано розвиток промисловості Білорусі в умовах світової фінансово-економічної кризи, визначено основні проблеми та перспективні напрями розвитку галузі. Основні показники розвитку

---

© Мандрик І., 2015

промисловості Республіки Білорусь у галузевому та регіональному розрізі розглянуто в статистичному щорічнику «Промышленность Республики Беларусь» [8].

У вітчизняних виданнях інформація про окремі галузі промисловості та їх розміщення міститься переважно в підручниках і навчальних посібниках з економічної та соціальної географії країн світу й країнознавства В. Безуглого, С. Кузика, П. Масляка, В. Юрківського та ін. Проте сучасний стан і проблеми розвитку промисловості Республіки Білорусь з економіко-географічних позицій у працях вітчизняних науковців висвітлено недостатньо.

**Мета статті** – економіко-географічне дослідження сучасних особливостей розвитку й розміщення промисловості Республіки Білорусь. Для досягнення поставленої мети нами виконано такі **завдання**: аналіз основних показників роботи промисловості Республіки Білорусь та динаміки промислового виробництва за 2005–2014 рр.; виявлення особливостей сучасної галузевої структури промисловості країни; розгляд територіальних відмінностей у рівні розвитку промисловості Білорусі та виділення найбільших промислових вузлів країни; визначення основних проблем та перспективних напрямів розвитку промислового комплексу Республіки Білорусь.

**Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.** Промисловість залишається ключовою галуззю економіки Білорусі в цілому, а також усіх її областей. У 2014 р. на її частку припадало 27,3 % валового внутрішнього продукту, 36,1 % основних фондів, із промисловим виробництвом пов'язано 25,2 % зайнятого населення країни.

За даними Національного статистичного комітету Республіки Білорусь, у 2014 р. у промисловості функціонувало 13 696 організацій, на яких задіяно 989,0 тис. працівників. Вартість виробленої промислової продукції склала 673 850 млрд руб., а основних засобів промисловості – 745 015 млрд руб., інвестиції в основний капітал становили 82 038 млрд руб., прибуток від реалізації промислової продукції – 56 935 млрд руб. (табл. 1).

Таблиця 1

**Основні економічні показники роботи промисловості Білорусі  
у 2005–2014 рр.\***

Показник	2005 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Кількість організацій, одиниць	8484	12 671	11 208	11 946	12 479	13 055	13 615	13 696
Обсяг промислового виробництва, млрд руб.	64 502	132 732	129 374	166 953	347 655	615 862	605 635	673 850
У зіставних цінах, % до минулого року	110,0	111,3	96,9	111,7	109,1	105,8	95,1	102,0
Основні засоби промисловості, млрд руб.	83 553	121 936	137 305	163 237	382 911	523 182	641 885	745 015
Інвестиції в основний капітал, млрд руб.	4 781	11 750	13 171	16 322	39 833	53 140	75 583	82 038
Середньоспискова чисельність працівників, тис. осіб	1 101,2	1 123,3	1 087,9	1 075,1	1 073,8	1 059,1	1 036,9	989,0
% до попереднього року	100,6	101,9	96,8	98,8	99,9	98,6	97,9	95,4
Номінальна нарахована середньомісячна заробітна плата працівників, тис. руб.	492,9	960,9	1 051,2	1 315,0	2 093,4	4 056,5	5 483,2	6372,5
У % до номінальної нарахованої середньомісячної заробітної плати в цілому по економіці	106,3	110,7	107,1	108,0	110,2	110,3	108,3	105,3
Реальна заробітна плата працівників у промисловості, % до попереднього року	118,5	111,4	96,8	116,0	103,9	121,7	114,3	98,4
Продуктивність праці, % до попереднього року	109,3	109,2	100,1	113,1	109,2	107,3	97,1	106,9

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Прибуток від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг, млрд руб.	6 898	14 482	9 788	13 356	51 127	76 923	53 391	56 935
Рентабельність продажу, %	10,8	10,6	6,9	6,9	12,7	11,3	7,5	7,6

\*Складено за : [8].

Аналіз аналітико-статистичної інформації свідчить про те, що, починаючи з 2005 р., у Білорусі простежуємо зростання промислового виробництва. І навіть в умовах світової фінансово-економічної кризи, яка розпочалась у 2008 р. і триває до цього часу, промисловість Білорусі демонструє зростання виробництва, за винятком 2009 та 2013 рр. У 2014 р. найбільше промислової продукції вироблено приватними підприємствами (84,0 % від загального обсягу промислової продукції), частка яких становить 93,4 %, тоді як частка державних підприємств у загальному обсязі промислового виробництва склала 13,0 %, а їх кількість – лише 3,3 %. Частка підприємств іноземної власності у виробництві промислової продукції незначна й становить 3,0 %, а кількість організацій – 3,3 %.

За підсумками 2014 р., обсяг промислового виробництва в Білорусі склав 673 850 млрд руб., тобто на 2,0 % більше, порівняно з попереднім роком. Згідно з даними Національного статистичного комітету Республіки Білорусь, у країні за 2014 р., порівняно з 2013 р., найбільше зросло виробництво калійних добрив (у 1,5 раза), яке забезпечило основний приріст, і сиру (на 26,3 %). Однак у машинобудуванні простежено спад виробництва: вантажних автомобілів вироблено на 31,4 % менше, ніж у 2013 р., тобто лише 8 тис. штук. Самоскидів виготовлено 3,5 тис. штук, тобто на 35,4 % менше, ніж у 2013 р.; тракторів для лісового й сільського господарства – на 16,7 %, комбайнів – на 14,4 % менше, ніж у 2013 р. [9].

Промисловість Білорусі має диверсифіковану галузеву структуру, що сформувалася під впливом особливостей її економіко-географічного положення, природних умов і ресурсів, забезпеченості трудовими ресурсами, розвиненої транспортної мережі, використання досягнень науково-технічного прогресу [3].

Одна зі структурних особливостей промисловості Білорусі – значне переважання обробних галузей (89,8 % до загального обсягу виробленої продукції). Висока частка галузей, що визначають науково-технічний прогрес – машинобудування, хімічної й нафтохімічної промисловості, тоді як частка гірничодобувної промисловості складає лише 1,5 %. На виробництво та розподіл енергії й води припадає 8,7 % від загального виробництва промислової продукції. Ще одна особливість галузевої структури промисловості – висока частка виробництва товарів народного споживання. Вони виготовляються не лише на підприємствах легкої й харчової промисловості, а також у машинобудівній, хімічній, лісовій і деревообробній галузях.

За останні п'ять років галузева структура промисловості Білорусі зазнала деяких змін. Структурні зрушення пов'язані зі зниженням частки виробництва нафтопродуктів, машин й обладнання, транспортних засобів, металургійного виробництва, натомість зі збільшенням частки харчової та деревообробної промисловості (табл. 2).

Таблиця 2

Галузева структура промисловості Республіки Білорусь у 2010–2014 рр.  
за видами економічної діяльності (% до підсумку)\*

Вид економічної діяльності	Частка продукції окремих видів економічної діяльності				
	2010	2011	2012	2013	2014
1	2	3	4	5	6
Промисловість, у тому числі:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
гірничодобувна промисловість	0,8	1,5	1,4	1,6	1,5
обробна промисловість	89,6	91,0	91,5	90,3	89,8
виробництво харчових продуктів, включаючи напої, і тютюну	20,1	17,6	18,5	22,4	23,7
швейне й текстильне виробництво	3,4	3,1	2,9	3,2	3,0
виробництво шкіри, виробів зі шкіри та взуття	0,8	0,8	0,7	0,8	0,7
обробка деревини й виробництво виробів із деревини	1,5	1,3	1,3	1,7	2,0

Закінчення таблиці 2

1	2	3	4	5	6
целюлозно-паперове виробництво, видавнича діяльність	1,9	1,6	1,4	1,5	1,6
виробництво коксу, нафтопродуктів і ядерних матеріалів	17,5	21,2	20,5	15,8	16,5
хімічне виробництво	9,0	11,5	11,8	7,7	9,9
виробництво гумових і пластмасових виробів	3,5	3,6	3,7	4,0	3,5
виробництво інших неметалевих мінеральних продуктів	5,2	4,2	4,4	5,5	5,6
металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	7,0	6,9	6,6	6,7	6,4
виробництво машин й обладнання	9,1	7,9	9,4	9,7	7,6
виробництво електрообладнання, електричного й електронного обладнання	3,8	3,5	3,5	3,9	3,5
виробництво транспортних засобів та обладнання	4,5	5,5	4,5	4,5	3,5
інші галузі промисловості	2,3	2,3	2,3	2,6	2,6
Виробництво й розподіл електроенергії, газу й води	9,6	7,6	7,1	8,1	8,7

\*Складено за : [9].

У Білорусі простежено значні регіональні відмінності в розвитку промисловості. Аналіз статистичних даних свідчить про те, що найвищий рівень промислового розвитку – у Гомельській області, м. Мінську та Мінській області. Нижчий рівень розвитку промисловості характерний для Брестської й Могильовської областей. Зокрема, Гомельська область лідирує за обсягами виробництва промислової продукції (140 319 млрд руб.) та виробництвом продукції на душу населення (98 483 тис. руб.), а м. Мінськ займає перше місце серед регіонів Білорусі за кількістю промислових підприємств (3958) і середньосписковою чисельністю працюючих на них (195,8 тис. осіб) (табл. 3).

У 2014 р. найбільшу частку в обсязі промислового виробництва серед областей Білорусі займає Гомельська область (20,8 % вартості виробленої продукції), найменшу – Могильовська (9,1 %).

Таблиця 3

### Основні показники рівня розвитку промисловості в м. Мінську та адміністративних областях Республіки Білорусь у 2014 р.\*

Область	Кількість організацій промисловості, одиниць	Обсяг промислового виробництва, млрд руб.	Обсяг промислового виробництва на душу населення, тис. руб.	Середньоспискова чисельність працівників, тис. осіб
Брестська	1 614	69 652	50 152	129,4
Вітебська	1 189	105 331	87 754	111,6
Гомельська	1 358	140 319	98 483	149,7
Гродненська	1 264	69 656	66 106	105,6
м. Мінськ	3 952	109 344	56 665	195,8
Мінська	3 010	118 590	84 388	176,2
Могильовська	1 309	60 958	56 885	120,7
<b>Республіка Білорусь</b>	<b>13 696</b>	<b>673 850</b>	<b>71 048</b>	<b>989,0</b>

\*Складено за : [9].

У країні простежено також значну територіальну диференціацію у виробництві окремих видів промислової продукції. Так, м. Мінськ займає перше місце серед інших промислових центрів країни за виробництвом продукції машинобудування – вантажних автомобілів, телевізорів, пральних машин, а

також кондитерських виробів. У Брестській області найбільший розвиток отримали харчова та легка промисловість. Зокрема, область займає перше місце в країні за виробництвом молочної й м'ясної продукції, плодоовочевих консервів і друге – за виробництвом тканин. Вітебська область лідирує як виробник шкіри, шкіряних виробів і взуття, а також верстатів для обробки металів. Гомельська область – лідер за виробництвом електроенергії та сталі. Гродненська область займає перше місце за борошном і тютюновими виробами. Мінська область лідирує за виробництвом мінеральних добрив, виробів із деревини й харчових продуктів, уключаючи цукор, плодоовочеві консерви. Могильовська область – лідер за виробництвом хімічних волокон, тканин і цементу.

Наявні територіальні диспропорції в розвитку та розміщенні промисловості Білорусі пояснюються як просторовою диференціацією природних і соціально-економічних умов для розвитку й розміщення окремих галузей та виробництв, так і історичними чинниками, а саме тим, що західні райони республіки вступили на шлях індустріалізації значно пізніше, ніж східні. У західних областях країни (Брестській і Гродненській) не лише менші обсяги промислового виробництва, але й менше великих промислових центрів.

Характерна особливість розміщення промислових центрів і пунктів по території Білорусі – рівномірний розподіл невеликих (до 10 тис. зайнятих) і розміщення основних, великих центрів (понад 50 тис. зайнятих), здебільшого в центральній частині й на сході країни. Найбільшими багатогалузевими промисловими центрами, на базі яких сформовано промислові вузли, є Мінськ, Гомель, Могильов, Вітебськ, Гродно й Брест. Чинниками їх утворення стали можливості комбінунання та кооперування підприємств, спільне використання розвиненої інфраструктури, місцевої сільськогосподарської сировини, лісових ресурсів прилеглих територій і трудових ресурсів.

Такі промислові вузли, як Слуцько-Солігорський, Полоцько-Новополоцький, Мозирський, Бобруйський, розвивалися завдяки інтеграційній здатності новобудов хімічної, нафтопереробної й нафтохімічної промисловості. На основі використання вигідного транспортно-географічного положення та трудових ресурсів, місцевої сільськогосподарської й лісової сировини інтенсивно розвивалися Барановицький, Пінський, Молодечнівський, Жодіно-Борисовський, Лідський, Оршанський промислові вузли [4].

Зазначені особливості галузевої та територіальної структур промисловості Білорусі свідчать про загалом низький рівень ефективності й продуктивності промислового виробництва, що обумовлює потребу визначення пріоритетів розвитку промисловості та проведення структурних перетворень в індустрії, модернізації традиційних промислових видів діяльності, прискореного розвитку високотехнологічних наукоємних виробництв, удосконалення системи державного управління промисловим комплексом, зменшення територіальних диспропорцій у розвитку промисловості.

Для розв'язання вказаних проблем у країні розроблено й упроваджується «Програма розвитку промислового комплексу Республіки Білорусь на період до 2020 року» [7]. Удосконалення галузевої структури промислового комплексу визначатиметься динамікою розвитку окремих його видів економічної діяльності відповідно до потреб внутрішнього ринку й змін світової ринкової кон'юнктури.

Визначено три блоки галузей, використання конкурентних переваг яких уможливить забезпечення якісного зростання промисловості:

1) традиційний сектор економіки та експортоорієнтовані виробництва на основі місцевих сировинних ресурсів (виробництво сільськогосподарської техніки, транспортних засобів, верстатобудування, металургійне виробництво, виробництво гумових і пластмасових виробів, деревообробка, текстильна й швейна промисловість, виробництво харчових продуктів та ін.);

2) паливно-енергетичний комплекс (ПЕК), основне завдання – підвищення ефективності виробництва енергії впровадженням високоефективних технологій, а також рівня енергетичної безпеки країни, яке вирішується за рахунок продовження диверсифікації енергоносіїв уведенням у баланс ядерного палива, економічно доцільного використання місцевих паливно-енергетичних ресурсів;

3) високотехнологічні наукоємні виробництва, засновані на використанні нано- й біотехнологій, оптичних та електронних технологій (мікроелектроніка, фармацевтична й мікробіологічна промисловість, біотехнологічний сектор, виробництва на основі тонкої хімії тощо).

Мета регіональної промислової політики – зменшення дисбалансу в економічному розвитку між індустріальними центрами, малими й середніми міськими поселеннями. Досягнення поставленої мети передбачає розміщення та розвиток у малих і середніх міських поселеннях наукоємних виробництв, а також виробництв, заснованих на глибокій переробці місцевих сировинних ресурсів; підвищення ефективності роботи містоутворювальних організацій у малих і середніх міських поселеннях; визначення

зон промислової спеціалізації залежно від природних та економічних умов [7]. Один із напрямів удосконалення територіальної структури промисловості – створення низки спеціалізованих промислових кластерів у кожній адміністративній області.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Проведений аналіз основних показників розвитку промисловості свідчить про те, що ця галузь залишається провідною в економіці Білорусі. В останні роки в промисловості простежено спад виробництва в основних експортоорієнтованих галузях, зниження рівня конкурентоспроможності промислових товарів, посилюються територіальні диспропорції в промисловому розвитку. Тому перспективи подальших досліджень пов'язані з вивченням й аналізом результатів упровадження «Програми розвитку промислового комплексу Республіки Білорусь на період до 20120 року».

#### *Джерела та література*

1. Андрианов К. Н. Развитие промышленности Республики Беларусь как стратегического партнера РФ по евразийскому ЕЭП / К. Н. Андрианов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [www.gosbook.ru/system/files/documents/2013/08/26/andrianov.doc](http://www.gosbook.ru/system/files/documents/2013/08/26/andrianov.doc).
2. Дейнеко А. Модернизация: приоритеты и содержание / А. Дейнеко // Экономика Беларуси. – 2013. – № 1. – С. 4–9
3. Козловская Л. В. Социально-экономическая география Беларуси : курс лекций : в 3-х ч. – Ч. 2 : Экономико-географическая характеристика межотраслевых комплексов / Л. В. Козловская. – Мн. : БГУ, 2003. – 145 с.
4. Козловская Л. В. Территориальная организация хозяйственного комплекса и экономико-географическое районирование Беларуси / Л. В. Козловская [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.bsu.by/cache/pdf/172643.pdf>.
5. Короткая Е. А. Анализ возможностей развития промышленного комплекса Республики Беларусь с учетом влияния последствий мирового финансово-экономического кризиса / Е. А. Короткая // Преодоление финансово-экономического кризиса: опыт Германии и Беларуси : материалы междунар. науч.-практ. конф., Минск, 19 окт. 2010 г. / Фонд им. Фридриха Эберта. – Минск : И. П. Логвинов, 2010. – С. 69–70.
6. Обухович А. Экономика Беларуси и мировой кризис / А. Обухович // Промышленные ведомости. – 2009. – № 3–4. – С. 32–39.
7. Программа развития промышленного комплекса Республики Беларусь на период до 2020 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [www.economy.gov.by/nfiles/001146\\_12850\\_Programma.pdf](http://www.economy.gov.by/nfiles/001146_12850_Programma.pdf).
8. Промышленность Республики Беларусь : ст. сб. – Мн. : Белстат, 2015. – 273 с.
9. Промышленный сектор является преобладающим в структуре экономики страны [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://allby.tv/article/3121/promyishlennost-belarusi>.

**Мандрик Ирина.** *Экономико-географические аспекты развития промышленности Республики Беларусь.* В статье рассмотрены экономико-географические особенности развития промышленности Республики Беларусь. Проанализированы основные показатели работы промышленности Беларуси в 2014 г. Выделены такие особенности отраслевой структуры промышленности страны: значительное преобладание обрабатывающих отраслей, высокая доля отраслей, определяющих научно-технический прогресс (машиностроения, химической и нефтехимической промышленности), а также высокая доля производства товаров народного потребления. Выявлены структурные сдвиги в обрабатывающей промышленности страны и обуславливающие их причины. Раскрыты основные проблемы развития промышленности Беларуси, самыми важными из которых являются низкая эффективность отрасли, сокращение производства в экспортоориентированных отраслях промышленности, снижение конкурентоспособности белорусских промышленных товаров на мировом рынке, усиление территориальных диспропорций в уровне развития промышленности.

**Ключевые слова:** промышленность, отраслевая структура, территориальная структура, производство, размещение, Республика Беларусь.

**Mandryk Irina.** *Economic-geographical Aspects of the Industrial Development of the Republic of Belarus.* The article examines the economic and geographic features of the industrial development of the Republic of Belarus. The basic indicators of the industry of Belarus in 2014 are analyzed. The author found out such features of sectorial industrial structure of the country: significant predominance of manufacturing industries, high proportion of industries that define scientific progress – engineering, chemical and petrochemical industries as well as a high proportion of production of consumption. The structural changes in the manufacturing industry of the country and the reasons which caused it are revealed. The specific operation of diversified industrial centers of the country, including Minsk, Gomel, Mogilev, Vitebsk, Grodno and Brest are investigated. The basic problems of industrial development in Belarus are ostended.

**Key words:** industry, industrial structure, territorial structure, production, deployment, Belarus.

Стаття надійшла до редколегії  
28.12.2015 р.